

Ronald Havenaar laat in zijn uitvoerige beschouwing in het oktober-nummer van *Socialisme & Democratie* de Koude Oorlog herleven. En wel in twee opzichten. Aan de ene kant geeft hij een overzicht van (de verschuivingen in) de buitenlandse politiek van de Westeuropese sociaal-democratie in de periode 1945-1989. Daarbij legt hij interessante verbanden met het sociaal-economisch beleid (de opbouw van de verzorgingsstaat) en met de nationale context waarin de respectievelijke partijen opereerden.

Aan de andere kant is zijn artikel, naast en dwars door die historische terugblik heen, een politiek pamflet; een afrekening, in de reeks 'het gelijk van rechts', met die suffe sociaal-democratie die zich in de jaren zeventig en tachtig 'soft on communism' betoonde en de illusie van 'ontspanning' en 'ontwapening' najoeg. Havenaar beschrijft de Koude Oorlog niet alleen, hij zet haar voort - met stijlmidde-len die af en toe ook even aan de betreffende periode herinneren.

De 'hardliners' in het Westen, zo betoogt hij aan het eind van zijn artikel, hebben gelijk gekregen. Ze hebben, met behulp van een dwingende wapeningspolitiek, het Sovjet-regiem onder druk gezet, en aldus de val van dat regiem, zo niet veroorzaakt, dan toch in ieder geval bespoedigd. Overigens maakt Havenaar ten onrecht geen woorden vuil aan de dynamiek van de binnenlandse verhoudingen in de Sovjetunie en de rol van Gorbatsjov daarin. Hij stelt slechts dat 'de druk die uitging van het gevaar dat het Westen de Sovjet-Unie een nieuwe wapenwedloop zou opdringen, de noodzaak versnelde om

KOUDE OORLOG EN
SOCIAAL-DEMOCRATIE

De Koude Oorlog van Ronald Havenaar



PAUL KALMA/
RICHARD 'T HART

*Redacteur respectievelijk redactie-
medewerker S & D*

de vraag te beantwoorden hoe de technologisch-economische achterstand kon worden wegge-werkt: door oude recepten of door een radicale hervorming.'

Deze Westerse pressie kwam volgens Havenaar 'niet dankzij, maar ondanks het grootste deel van de sociaal-democratie tot stand'. Uitzonderingen als Helmut Schmidt daargelaten, raakte deze stroming vanaf ca. 1970 in de ban van een naief ontspannings- en ontwapeningsdenken. Daarin was voor de NAVO eigenlijk geen rol meer weggelegd en kreeg een goede verstandhouding met het Oostblok voorrang boven, bijvoorbeeld, de mensenrechten in communistische landen. Om dezelfde redenen werd, in de jaren tachtig, de plaatsing van kruisraketten als een betreurenswaardige bijdrage aan de bewapeningswedloop opgevat.

Havenaar laakt deze opstelling; hij suggereert zelfs dat, als de sociaal-democratie het op defensiegebied voor het zeggen had gekregen, het communisme overeind zou zijn gebleven. Vervolgens brengt hij die opstelling in verband met de traditionele neiging van sociaal-democraten om buitenlandse politiek te vereenzelvigen met 'harmonie' en 'gemeenschappelijke verantwoordelijkheid'. Ze willen 'bruggen bouwen', en als dat niet lukt ligt dat aan 'misverstanden', 'vijandbeelden', en dergelijke. Deze humanistische traditie vormt, aldus de Haagse historicus, 'vaak een beletsel voor het inzicht dat in de jungle van de internationale verhoudingen grote mogelijkheden liggen voor een politieke onderwereld die uitsluitend denkt in termen van naakte macht en afpersing.'

Havenaar's anti-anti-anti-communisme

Men vraagt zich af hoe een van nature zo zweverige sociaal-democratie in de jaren veertig en vijftig van die geharnaste anti-communistische leiders (en later een Helmut Schmidt) heeft kunnen voortbrengen. Havenaar haalt hier zijn eigen historisch overzicht onderuit.

Maar ook als we ons tot de sociaal-democratische hoofdstroom van de afgelopen kwart eeuw beperken, valt er op z'n redening erg veel af te dingen. Hij gaat, in zijn haast om het gelijk van Thatcher, Reagan en de anderen te bewijzen, volledig voorbij aan de maatschappelijke en politieke omstandigheden, waarin de kritiek van sociaal-democraten (en anderen) op de traditionele Westerse defensiepolitiek tot ontwikkeling kwam. Die kritiek is daarmee niet heilig verklaard, maar wordt wel een stuk begrijpelijker dan Havenaar het doet voorkomen:

– *bewapeningswedloop en nucleaire dreiging*. Havenaar miskent de rationaliteit van de angst voor een atoomoorlog, zoals die in de Koude Oorlog postvatte; voor een bewapeningswedloop met een catastrofale uitkomst. Dat die angst lang niet altijd verstandig de politiek opleverde, wil niet zeggen dat ze ongegrond en politiek irrelevant was.

Ook besteedt Havenaar geen enkele aandacht aan de vraag, welk *niveau* van bewapening nu eigenlijk noodzakelijk was – en wie daar over besliste. Aldus overschat hij niet alleen de militaire noodzaak van afzonderlijke bewapeningsinitiatieven (zie de bijdrage van Stermerdink), maar verklaart hij zelfs elke discussie over vermindering van bewapeningsuitgaven buiten de orde. Werd in de jaren zeventig tot vervelens toe verwezen naar het Amerikaanse 'militair-industriële complex', Havenaar is even eenzijdig en doet alsof zo'n complex helemaal niet bestond (en bestaat) – zoals hij ook aan Sovjetzijde geen interne belangenstrijd waarneemt;

– *NAVO-dictaturen*. Een deel van de toenmalige kritiek in sociaal-democratische kring op de NAVO had betrekking op de aanwezigheid van een aantal dictaturen in en rond de veiligheidsorganisatie: Griekenland, Spanje, Portugal,

Turkije. Ze werden, net als menig ander louche regiem in de wereld, door de vs en andere NAVO-leden gedoogd, en soms actief ondersteund. Havenaar laat dat aspect geheel buiten beschouwing en neemt aan Westerse zijde, alleen maar 'krachten der beschaving' waar;

– *de oorlog in Vietnam*. Havenaar spreekt eufemistisch over 'het avontuur in Vietnam'. Volgt een beschrijving van de Amerikaanse interventie (zware bombardementen op Noord-Vietnam, honderduizenden Amerikaanse militairen in Zuid-Vietnam), waarna het verzet in de vs en West-Europa tegen die oorlog belachelijk wordt gemaakt. 'Vooral Nieuw Links', schrijft Havenaar, 'greep de oorlog aan om de vs te veroordelen als een imperialistische mogendheid die een klein en dapper volk met barbaarse middelen belette een onafhankelijke koers te varen.'

Maar hoe zat het eigenlijk met die middelen? Havenaar laat er zich niet over uit. Geen kwaad woord over de Amerikaanse politieke en militaire elite die een land, al dan niet bij wijze van experiment, 'naar het stenen tijdperk' wilde bombarderen en die uit strategische overwegingen jarenlang een corrupt regiem in het zadel hield.

Wat Havenaar, net als de Franse historicus Furet¹, hier parten speelt, is zijn fixatie op het 'anti-anti-communisme'. In elke kritiek op het anti-communisme in de betreffende periode ziet hij een (bewuste of onbewuste) buiging naar het Sovjet-regiem. Maar in veel gevallen ging het om heel iets anders, namelijk om terechte weerzin tegen wat er, in naam van de strijd tegen het communisme, door de vs zoal werd uitgehaald (van de heksenjacht op communisten in eigen land tot steun aan duistere regiems elders in de wereld).

Ontspanningsfreaks en Realpolitiker

Met dat alles is niet gezegd dat de sociaal-democratie, terugkijkend op haar buitenlandse politiek in de jaren zeventig en tachtig, tevreden achterover kan leunen. Daarvoor kende haar opstelling te vaak zwakke, en soms ronduit genante, momenten –

1. Vgl. F. Furet, *Het verleden van een illusie. Essay over het communistisch gedachtegoed in de twintigste eeuw*, Meulenhoff/Kritak, 1996.

2. Zie hierover: P. Kalma/M. Krop,

'Polen: een interne aangelegenheid voor het democratisch socialisme', in:

Socialisme & Democratie, jaargang 39 nr. 2, februari 1982, p. 48-57.

waarvan Havenaar er enkele noemt.

Menig sociaal-democraat bezag de wereldpolitiek met een wel erg naïeve blik. In het enthousiasme over bevrijdingsbewegingen in de Derde Wereld klonken bedenkelijke opvattingen over democratie en dictatuur door. En de 'ontspanning' tussen Oost en West werd soms met zoveel kracht omarmd dat de mensenrechten in Oost-Europa naar de achtergrond verdwenen.

Vooraf dat laatste zorgde voor pijnlijke tafere-len. De 'ontspanningsideologie'² die zich van een groot deel van de Partij van de Arbeid meester had gemaakt, leidde er bijvoorbeeld toe dat in het verkiezingsprogramma van 1977 de democratisering van het Sovjet-regiem met zoveel woorden ondergeschikt werd gemaakt aan het streven naar ontspanning en ontwapening. Op de Sovjet-inval in Afghanistan en op de staatsgreep in Polen werd lauw gereageerd.

Maar Havenaar gaat veel te ver als hij de sociaal-democratie daarvoor als geheel en als enige verantwoordelijk stelt. In de eerste plaats werd de 'vergeetachtigheid' van de ontspanningsfreaks jegens de Oost-Europese oppositie ruimschoots overtroffen door het cynisme van de meeste Westerse politieke leiders. Die hadden de mond vol van anti-communisme, maar lieten de Oost-Europese dissidenten om 'realpolitieke' redenen evengoed in de kou staan.

Havenaar's lieveling Helmut Schmidt typeerde de al genoemde staatsgreep in 1981 in Polen, die een eind maakte aan het bestaan van het vrije vakverbond 'Solidariteit', als 'helaas noodzakelijk'. En in eigen land toonde CDA-Minister van Buitenlandse Zaken Van den Broek zich, uit angst voor diplomatieke repercussies, uiterst ongelukkig met de uitreiking van de Erasmus Prijs aan de dissident

Havel — een even zo pijnlijke geschiedenis als de door Havenaar geciteerde verdediging van de Berlijnse Muur door PvdA-voorzitter Ien van den Heuvel.

In de tweede plaats vielen er ook heel andere geluiden in de sociaal-democratie te beluisteren. De meningsverschillen over ontspanning en mensenrechten liepen, zoals Mient-Jan Faber elders in dit nummer terecht opmerkt, dwars door SPD en PvdA heen. In een deel van de PvdA en van de vredesbeweging kon een sterk engagement met de Oost-europese oppositie worden aangetroffen. Ook is door de Nederlandse sociaal-democratie jarenlang steun aan, bijvoorbeeld, de oppositie in Tsjecho-Slowakije gegeven.

Havenaar zwijgt hierover en dat is tekenend voor zijn analyse.

De sociaal-democratie heeft in de jaren zeventig en tachtig geprobeerd om een beperking van de bewapingswedloop een plaats te geven in de Westerse defensiepolitiek; om bevordering van ontspanning en verdediging van de mensenrechten met elkaar te verzoenen en om een zekere democratisering van de buitenlandse politiek te bewerkstelligen.

Bij dat streven is, dat geven we Havenaar toe, het een en ander misgegaan. Maar het was, op z'n betere momenten, tenminste een poging. Een poging om in de buitenlandse politiek een middenweg te zoeken tussen twee even onbevredigende uitersten: een naïeve getuigenispolitiek enerzijds, een traditionele, zelfgenoegzame machtspolitiek anderzijds.

Aan Havenaar is dat zoeken, zo blijkt uit zijn kleine geschiedenis van de sociaal-democratie in Koude Oorlogstijd, kennelijk niet besteed.